

Отже, аналіз радянської жіночої періодики передвоєнного періоду дає змогу зрозуміти, що вона була не лише джерелом інформації, а й важливим інструментом ідеологічного впливу. Через матеріали журналів, зокрема журналу «Работница», радянська влада формувала образ «нової» жінки – політично свідомої, активної учасниці соціалістичного будівництва, залученої до виробничого та громадського життя.

Починаючи ще з 1920-х рр., цей образ поступово еволюціонував: від жінки-ударниці виробництва до більш загального образу жінки-громадської діячки, матері та активної учасниці суспільних процесів. Водночас періодика поширювала анти-релігійні ідеї, пропагувала освіту й культурний розвиток жінок, а наприкінці передвоєнного періоду виконувала мобілізаційну функцію.

Отже, жіноча періодика виступала важливим засобом реалізації гендерної політики радянської влади та формування потрібного державі стереотипного образу жінки.

Джерела та література

1. Білівненко С. М., Молдавський Р. Л., Соляник Н. О. Радянська жінка в умовах Другої світової війни. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2012. Вип. XXXII. С. 256–262.
2. Залеток Н. Емансипація по-радянськи: місце та роль жінок у суспільстві у публічному дискурсі Й. Сталіна у 1920–1940-х рр. *Літопис Волині*. 2020. № 23. С. 136–141. URL: <https://litopys.volyn.ua/index.php/litopys/article/view/319/263>
3. Залеток Н. В. Жінки на військовій службі у Великій Британії та СРСР у роки Другої світової війни: монографія. Київ: Фоліант, 2022. С. 431.
4. Історичне джерелознавство: підручник / Я. С. Калакура, І. Н. Войцехівська, С. Ф. Павленко та ін.; за ред. С. В. Головка. Київ: Либідь, 2002. С. 304–413.
5. Работница: журнал для женщин и семьи. 1930. № 10.
6. Работница: журнал для женщин и семьи. 1935. № 19.
7. Работница: журнал для женщин и семьи. 1941. № 12.

Пявчук Ілля

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ТАБОРОВА ПЕРІОДИКА ЯК ФОРМА КУЛЬТУРНОГО САМОЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У ПОВОЄННІЙ НІМЕЧЧИНІ (НА ПРИКЛАДІ МІСЯЧНИКА «ПОХІД»)

Ключові слова: переміщені особи, періодичні видання, доба Ді-Пі, Гайденау.
Keywords: displaced persons, periodicals, DP era, Heidenau.

Повоєнний період став для українського суспільства часом глибокого екзистенційного зламу, спричиненого Другою світовою війною, масовими депортаціями, примусовими вивезеннями та репресивною політикою тоталітарних режимів.

Значна частина українців опинилася поза межами України – у статусі остарбайтерів, військовополонених або біженців, які після завершення війни не могли чи не бажали повертатися до радянської України. У цих умовах формування українських спільнот у таборах переміщених осіб стало специфічною формою існування українського суспільства в перехідний час між війною і миром.

Табори переміщених осіб (Displaced Persons, далі – Ді-Пі) у зонах окупації Німеччини та Австрії перетворилися не лише на простір виживання, але й на соціальні, культурні та інтелектуальні осередки. Видавнича діяльність, зокрема періодика, була одним із ключових інструментів цього процесу. Вона виконувала не лише інформаційну, а й світоглядну та інтегративну функції, засвідчуючи прагнення українців зберегти власну мову й культуру в умовах вимушеної еміграції.

Українці, які перебували в британській, французькій та американській окупаційних зонах Німеччини й Австрії, вибудовували інфраструктуру таборового життя з метою покращення умов проживання та задоволення базових потреб. Однією з них була потреба в інформації українською мовою. У відповідь на це у таборах, здебільшого в межах діяльності культурно-освітніх відділів, почали з'являтися бюлетені та інформаційні листки.

Із розвитком видавничої справи таборова періодика набула спеціалізованого характеру. Окрім інформаційних видань виникають літературні, мистецькі й науково-популярні видання, що виходили за межі лиш таборових потреб і були зорієнтовані на ширше українське еміграційне коло.

Одним із таких видань був літературно-мистецький і науково-популярний місячник «Похід», що видавався у Гайденаві (Нижня Саксонія, британська окупаційна зона) видавничою кооперативою «Заграва». «Похід» є нетиповим виданням для британської зони, яка загалом була представлена циклостильованими бюлетенями та інформаційними листками, а не спеціалізованими виданнями. Зумовлено це менш сприятливими умовами для видавничої діяльності порівняно з американською окупаційною зоною, яка концентрувала більшість українських діпів, зокрема представників інтелігенції, та мала ліберальнішу політику ліцензування українських видань.

На відміну від більшості таборових часописів, «Похід» друкувався лінотипією, що забезпечувало вищу поліграфічну якість. Друк обкладинки був кольоровим (за винятком третього числа), основний текст – чорною фарбою. Тираж першого числа становив 2 000 примірників [4, с. 2], накладі наступних чисел залишаються невідомими.

Загалом «Похід» мав лише три числа. В. Маруняк зазначає, що друк видання тривав із 31 серпня 1946 р. до 30 квітня 1947 [2, с. 233], однак ці дати викликають сумнів. Зокрема у «Луні» від 9 серпня 1946 р. вже міститься інформація про вихід першого числа «Походу» [1, с. 5]. Це дає змогу стверджувати, що видання мало радше декларативний характер місячника.

Причини значної перерви між другим і третім (першим числом за 1947 р.) числами залишаються невідомими, однак зі сторінок «Нашої пошти» дізнаємося про гострий брак пального, електроенергії та паперу в таборі [3, с. 1]. Саме цими обставинами можна пояснити труднощі з друком у зимовий період, якщо вважати датування В. Маруняка як загалом достовірне. Обсяг чисел коливався від 47 сторінок у перших двох випусках до 77 сторінок у третьому.

Причина припинення друку видання достеменно невідома. Втім, зважаючи на контекст британської окупаційної зони, можемо висловити поліаспектне припущення, що це було пов'язано із нерентабельністю видання, а також виїздом частини діпістів до Великої Британії на роботу.

Редакція декларувала мету поширення української мови й культури в еміграції, не обмежуючись рамками британської окупаційної зони, а в загальному контексті розвитку української культури у вигнанні [4, с. 4]. Водночас видання мало і фінансове значення: для видавничої кооперативи – як джерело прибутку через збут у таборі та поза його межами, для авторів – як можливість отримати винагороду за інтелектуальну працю в умовах повоєнної нестабільності та роботи не за фахом. Зрештою, ціна перших двох чисел становила 4 німецькі марки, останнього – 6 із приміткою «Дорожче продавати ЗАБОРОНЕНО» [6], що засвідчує одну із типових проблем того часу – перепродаж видань за більшу ціну.

На сторінках «Походу» були представлені літературознавчі та історичні студії, зокрема стаття І. Снігура «Шевченко і нація», а також праці Б. Крупницького «Три культурні доби Європи» та «Гетьман Мазепа в оцінці істориків-народників і державників». Значне місце посідала художня творчість – поезія, проза, літературна критика – авторів різних генерацій, що засвідчує прагнення редакції сформувати цілісний інтелектуально-культурний простір української еміграції.

Отже, періодика таборів переміщених осіб була важливим елементом для українського суспільства в умовах повоєнної Німеччини. Вона виконувала функції збереження національної ідентичності, культурної тяглості та соціальної самоорганізації в умовах вимушеного вигнання.

Місячник «Похід» є показовим прикладом того, як українці, перебуваючи в несприятливих матеріальних і політичних умовах британської окупаційної зони, змогли створити якісне спеціалізоване видання. Його поява засвідчує прагнення українського суспільства не лише адаптуватися до післявоєнної реальності, але й зберегти себе як активний культурний і соціальний суб'єкт у ширшому історичному вимірі.

Джерела та література

1. Луна. Часопис табору бездержавних. Гайденав, 1946. Ч. 25. 6 с.
2. Маруняк В. Українська еміграція в Німеччині і Австрії по Другій світовій війні: у 2 т. Мюнхен, 1985. Т. I: Роки 1945–1951. 434 с.
3. Наша пошта. Український часопис. Гайденав, 1947. № 2(14). 4 с.
4. Похід. Літературно-мистецький і науково-популярний місячник. Гайденав, 1946. Ч. 1. 47 с.
5. Похід. Літературно-мистецький і науково-популярний місячник Гайденав, 1946. Ч. 2. 47 с.
6. Похід. Літературно-мистецький і науково-популярний місячник. Гайденав, 1947. Ч. 1. 77 с.